کتێب/ ئەزموونی پڕۆردیی لە پڵەوە بۆ پڵ.. فازیل شەوقی

بۆ خوێندنەوەی ئەم کتێبە کلیکی ئێرە بکەن...

دیکتاتۆری پڕۆلیتاریا یان دیموکراتی پڕۆلیتاریا؟, لە یادی 149 ساڵەی کۆمۆنەی پاریس. عەلی مەحمود محەمەد

زەمینەی دامەزراندنی کۆمۆنە

لە ڕۆکەوتی 4-8-1870 پروسیەکان لە سیدان تێکشکانێکی گەورە بەسەر سوپای فەرەنسادا دەسەپێنن, لە ڕۆکەوتی 2-9 هەموو سوپای فەرەنسا لەپێشیانەوە ئیمپراتۆرو 39 ژەنەرال و 86 هەزار سەرباز دیل دەکرێن لە لایەن پڕۆسیەکانەوە , لە کۆی سوپایەك ژمارەی 120000 سەرباز بوو, سوپای پڕۆسی تا قەراغی شاری پاریس ڕانەوەستان.
لە ڕۆکەوتی 18-1-1871 لە ڤێرسایەوە " بەشێکی پاریسە" ڕایخی ئەڵمانی ڕاگەیەنرا, کە زۆربەی تۆژەرەوان و چاودێران هەڵبژاردنی ئەم شوێنەیان بۆ ڕاگەیاندنی ڕایخ بە سوکایەتی بە هەستی نەتەوایەتی فەرەنسیەکان زانی, بە پێی دەستووری نوێ فیلهیلیم بووە قەیسەری ئەڵمانیا و بسمارکیش بوو بە سەرەك وەزیرانی وڵات, لە ڕۆکەوتی 19-2-1871 تییر حکومەتی لە بۆرژوازی و پاشایەتی خوازانی فەرەنسا پێك هێنا کە ملکەچی ڕۆکەوتن بوون لە گەڵ ئەڵمانەکان, کۆماریخوازەکان سەرشێویان ڕەتکردەوە, دوای ئەوەی لە هەڵبژاردنێکی تەنها پیاوانەدا لە ڕۆکەوتی 8-2-1871 پێستەکەی مسۆگەر کرد.

لە ڕێکەوتی 26-2-1871 پەیماننامەیەك لە نێوان ئەمانیاو فەرەنسا دەبەسترێت, بە پێی ئەو پەیمانامەیە ئەلزاس و لەرین دەدرێت بە ئەمانیا, ناوچەی لەرین بە هەرێمی متزوتیون ڤیلوەوە, ئەلزاس بە بلفەرت و دەورو بەرەکەی, لە پاڵ دەست بەسەردا گرتنی سێ یەکی خاکی فەرەنسا, تا ئەوکاتەی قەرەبوی زیانەکان دەکرێتەوە لە لایەن فەرەنساوە ,بڕەکەی دیاری کرابوو بە 5 ملیار فرەنکی فەرەنسی.
تیر بێ ئەوەی داخوازەکانی بسمارك جێ بە جێ بکات, پێویستی بەوە هەبوو چەك و تێپەکانی (پاسەوانی نیشتمانی)بدات بە دەستەوە, پاسەوانی نیشتمانی لە پاریس وەك دەسەڵاتی دووڵایەنە مامەڵەیان دەکرد لە بەرامبەر حکومەتی ناوەندی, هەیبەتی حکومەتەکەی تیریان لاواز کردبوو, تیر بێ گەاندنەوەی ناوەندی دەسەڵات بێ حکومەتەکەی و جێ بە جێ کردنی پەیمانامە سەر شاانەکانی, ویستی پاسەوانی نیشتمانی چەك بکات, تێپەکانیان لێ وەرگرێتەوە.
لە 18ی ئازار سوپایەکی 4000 سەربازی نارد لەسەر خواستی پروسییەکان بێ ئەوەی دەست بەسەر ئەو 227 تێپەدا بگرن کە پاریسیەکان دەستیان بەسەردا گرتبوو, بێ بەرگریکردن لە شارەکەیان کە لە لایەن سوپای پرۆسیاوە ئابلوقە درابوو لە ساڵی پێشوەوە لە بەرزایەکانی مۆنمارت و بلفەل دایان بەستابو.

لە ڕێکەوتی 16-3 تییر دەسەڵاتدارانی شاری بانگ کرد بێ شارەوانی لە ڕێکەوتی 17-3 لە لایەن ئەنجومەنی وەزیرانەوە نەخشەی چەککردنی پاسەوانانی نیشتمانی داڕژرا, ژەنەراڵەکانیش تیایدا بەشدار بوون, ژەنەرال ڤیوا دیاری کرا بەسەرپەرشت کاری بۆیارەکە, بۆیار درا بەزوترین کات چەککردنی پاریس جێ بەجێ بکرێت, بۆیە لە ڕێکەوتی 18-3-1871 بۆیاری چەککردنی (پاسەوانی نیشتمانی)یاندا, بە ناوی ئەوەی گوایە ئەو تۆپانە موڵکی دەوڵەتن, بۆیە دەبێت بگەڕێنرێنەوە بۆی, بەمەش تیر دەیەویست لە لایەکەوە بۆیارەکە جێ بە جێ بکات لە لایەکی دیکەوە مەترسی یاخی بونەوە لە سەر دەسەڵاتەکەی لابێبات, بەڵام پاسەوانانی نیشتمانی بە بۆیارەکە ڕازی نابن, چونکە ئەو چەکانە ئەوانە بون کە پاسەوانانی نیشتمانی لەو شوێنانە ڕزگاریانی کردبوو کە پرۆسیا داگیری کردبوو, بۆیە موڵکی دەوڵەت نەبوون, دیارە دەست گرتن بەسەر چەکەکاندا, بەمانای دەس گرتن دەهات بەسەر پاریسدا.

برسیەتی,گرانی, بێکاری,نەخۆشی و هەژاری باڵی بەسەر پاریسدا داگرتبوو, لەم بارودۆخە ناسکەدا, بڕژواکان بە خۆیان و خەزێنەو سەروەت و سامانیانەوە, لە پاریس بە کۆمەڵ هەڵدێن, نیشتمان لە

ناخۆشرین ڕۆژەکانیدا بۆ کرێکاران و هەنجدەران بەجێ دەهێڵن .
بەیار بوو کاتژمێر 2 ی شەو هەرش دەس پێ بکرێت, پۆلیسیش بەیارە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی و کۆمیتە هەبژێردراوەکانی 20 گەرەکەکی شاری پاریس و لقی فەرەنسای ئنتەرناسیۆنالیزم دەستگیر بکەن, شەو کاتژمێر 5 بەیانی ڕۆکەوتی 18-3 دەستی پێکرد, لە ئاکامی بەرگری بێ وێنەی پاسەوانانی نیشتمانی و خەڵکی پاریس بە ژن و پیاوەوە کە بەرەو روی سوپاکەی تیر بونەوە بێ داکۆکی لە تۆپەکان, دەستیان بەسەر بەشێکی شاردا گرت, شکستیان بە نەخشەکانی تیر هێنا, جەماوەری پاریس ڕۆژانە سەر شەقامەکانکەوتنە سەنگەر لێدان, سەربازان خۆ بەدەستەوە دەدەن و ئەفسەرانیش هەڵدێن و خۆیان دەشارنەوە, خەڵکەکە دروشمی بژی کۆمۆنیان دەوتەوە, تەواوی باڵاخانەکانی شار دەستیان بەسەردا گیرا, چەك وتەقەمەنیەك زۆر گیرا, تەنها لە قەڵای فانف 450000 تفەنگ دەسکەوت بوو, لە کۆی 300000 سەربازی بەرگری نیشتمای, تەنها 300 کەس بەدوای داخوازەکانی تیرەوە چون, ئەوانی دیکە پەیوەست بوون, بە بەرەی شۆڕشەوە, دەست بەسەر بارەگای شارەوانیدا دەگرن و تیر لە پاریس هەڵدێت.

ڕۆکەوتی (19 -3) هێرشو پاریس ئازادە, نە حکومەتی تیر وە نە سوپای داگیرکەری پروسی تێدایە, لە بەیانی زوەوە شار جمەی دێت, کرێکار, دوکاندار,پیشەگەر, ڕۆشنبیران,پاساوانانی نیشتمانی, ژنان, منداڵان, گەنج و لاو, ڕۆژانەتە سەر شەقامەکان, کۆمیتەی ناوەندی پاسەوانانی نیشتمانی, لە بارەگای شارەوانی پاریس, کە لە بان باڵاخانەکەی ئاڵای سور بێ یەکەمجار لە مێژوودا دەلەرێتەوە, بەیاننامەیەکی ڕوو لە خەڵکی پاریس دەرکرد, بە یاننامەکە بە کۆماری فەرەنسا و دروشمی "سەربەستی,یەکسانی,برایەتی" دروشمە سەرەکیەکەی شۆڕشی فەرەنسا دەستی پێکرد, لە بانگەوازەکەدا داوا لە خەڵکی پاریس کرا, لە شوێنی خۆیان ئامادە بن بۆ ئەنجام دانی هەبژاردن, ئەم بانگەوازە لە لایەن 21 ئەندامی ئامادەبووی کۆمیتەی ناوەندی پاسەوانانی نیشتمانیەوە واژۆ کرا لە کۆی 40 ئەندام, کە هەرئەوانە لەو کاتەدا لەو شوێنە ئامادە بوون, ئەوانی دی بەهۆی کاروبارەوە ئامادە نەبوون, ڕۆکەوتی26-3 واتە دوای یەك هەفتە دیاری کرا بۆ هەبژاردن, هەر ئەو ڕۆژە بۆیاری ئازاد کردنی زیندانییە سیاسیەکان دەرکرا.

هەبژاردنی کۆمۆن

دوای 8 ڕۆژ لە هەبژاردنکی ئازادانەدا بە بەشداری نزیك 230

هەزار کەس لە پیاوان و ژنانی پاریس ئەنجومەنێکی 78 کەسەییان هەڵبژارد, لەوکاتەدا ژمارەی دانیشتووانی پاریس دەوروبەری ملیۆنێك هاووڵاتی بوو, بەشێکی پاریس وەك فڕسای بەدەست کۆمۆنارکانەوە نەبوو, وە سەرمایەدارەکانیش لە ترسی ئابلووقەی پاریس بەشێکیان هەڵاتبوون.
ڕانێی ڕێکەوتی 28-3 لەبەردەم شارەوانی پاریس, ناوی هەڵبژێردراوەکان بڵاو دەکاتەوە , بە دروشمی بژی کۆمار , بژی کۆمۆن دەستی بە قسەکانی کرد .
هەمان ڕۆژ کۆمۆن دەستی بە کارەکانی کرد, بە سەرپەرشتی شارل بلی تەمەن 76 ساڵە, کە پیرترین ئەندامی هەڵبژێردراوی کۆمۆن بوو.
لە 26 ئەپریل هەڵبژاردن تەواو کرا, شاعیری گەورە ئۆژین پۆتیە" نووسەری سرودی ئەنتەرناسیۆنال"و چوار ئەندامی دیکە هەڵبژێردران لەو خولەدا.
لە هەڵبژێردراوان 33 کەسیان کرێکارو پیشەگەر بوون, دە کەسیان هونەرمەند بوون, لە ناویاندا وێنەکێشی بەناو بانگ غۆستاف کۆربیە هەبوو, 5یان خاوەند پیشەی بچووك بوون, وە ژمارەیەك ژن لە نوێنەرایەتیدا جیگایان گرت کە لە حکومەتی بۆرجوازیدا مافی دەنگدانیشیان نەبوو, لەوانە لویز میشیل, ئەلیزابیس دمتریف نوێنەری مارکس و ناتانی لۆمل, دوای دو ڕۆژ نوێنەران کۆمۆنەی پاریسیان ڕاگەیاند.
لە ڕوی پڵك هاتەی سیاسییەوە نوێنەران لە یەعقوبییە لایەنگرەکانی شۆشی فەرەنسی, کۆماریە شۆرشگێڕەکان,ئانارشیستەکانی لایەنگری پلانکی و بردۆن و مارکسییەکان پڵك دەهاتن, 21 بلانکی و 20 بردۆنی و 2 مارکسی (فرانکل و سیریالیە فارلین), بە شێوەی گشتی یەکسانیخوازان بە هەموو باڵەکانیەوە, بردۆنی, بلانکی, مارکسی, یەعقوبییەکان, زۆربەی زۆری کۆمۆنەیان دیاری دەکرد, دامەزرێنەری ئەو بەڕێوەبەرایەتی یە بوون.
مارکسییەکان هەی هەڵبژاردنی زۆربە, لە وردە بورژوازی لە ڕوی چینایەتی, باڵە سۆسیالستە غەیرە مارکسییەکان, لە ڕوی سیاسییەوە, دەبەنەوە سەر ئەوەی فەرەنسا لەو کاتەدا وڵاتی بۆرژوازی بچوك, وە مارکسیزمیش بیرو باوەڕێکی نوێ بوو .*

بۆیارکانی چۆنە دا

کۆمۆن دەسەڵاتداریەتیەکی دیموکراسی ڕاستەوخۆ بوو, بۆیارەکان ڕاستەوخۆ دەدرا, سەرکردایەتی هەرەمی نەبوو, هێزە سەرکوتکەرەکانی هەڵوەشاندەوە, دین لە دەوڵەت جیاکرایەوە, خوێندن بە خۆڕایی کرا,

یەکسانی ژن و پیاو مسۆگەر کرا, بۆگانەکان بوونە هاووڵاتی, شوێنی لەش فرۆشی قەدەغە کرا, موچەی نوێنەران بە 6000 فرەنك وەك موچەی کرێکارێکی هوشیار دیاریکرا... .
کۆمۆن لە ڕوی بەشداری هەموان بە بێ جیاوازی چینایەتی و ڕەگەزی لە سەروی 18 ساڵییەوە لە دەنگداندا, یەکەم ئەزمونی دیموکراسی بوو تاکو ئەو کاتە مرۆقایەتی بە خۆیەوە ببینێت, کە تا ساڵی 1944 لە فەرەنسای مەبەندی دیموکراسی, ژنان مافی دەنگدانیان نەبوو, کۆمۆن نمونەیەکی نێی دیموکراسی پێشکەش مرۆقایەتی کرد, خەکی پاریس لە سەردەمی پاشایەتی و دواتریش دابەش دەکران بەسەر سێ تۆژدا" نەبیلەکان,پیاوانی کەنیسە,ئەوانەی داهاتیان مام ناوەندی بوو(بورژوازی)", تۆژی یەکەم و دووەم لە باجدان ئازاد کرابوون, مافی دەنگدان بێ هەموان نەبوو, بەڵام کۆمۆن کودەتایەکی شۆشگێی کرد بەسەر سیاسەتی باودا, نموونەیەکی نوێی سیاسەتی بێ یەکەمجار لە مێژووی مرۆقایەتی پێشکەشکرد, هەموو ئمتیازاتکی لە چینە باڵاکان سەندەوە.
کۆمۆنە تەنها 72 ڕۆژ بەردەوام بوو, لەو 72 ڕۆژە پاریس نەخەوت, نوێنەران شەو و ڕۆژ بە موچەی کرێکاری هەر بیریان دەکردەوەو کاریان دەکرد.
لە 2 نیسانەوە دەسەاتی تیر هەوەکانی خستە گەڕ بێ ڕوخاندنی, بە هاوکاری سوپای داگیرکەری پرۆسی, لە 21ی ئایارەوە پەلامار دەستی پێکرد, لە28ی ئایار دوای کوشتنی زیاتر لە 30 هەزار کۆمۆنار کە ڕوباری سین لە خوێنی ئەوان سور ببوو کۆمۆنە تێك شکێنرا, بەڵام پەندو ئەزموونەکانی بێ مێژوو مایەوە.

ئایا دیکتاتۆری پرۆلیتاریا مەرجی سەرکەوتنی شۆشی کرێکاری یە؟

تا ئێستا ئەو مەقولەیەی دەوڵەت چینایەتییە, ئامرازکە بە دەست چینکەوە بێ سەرکوتی چینکی دیکە لە ناوەکدا راستە, ئەگەریش لە نمایشدا خێی وا نەنوێنێت و بە ڕواەت لە ڕگای دەنگدانەوە وا خێی ئاشکرا بکات لە نێوان چینەکانی کۆمەگادا بەڵایەنە, لێ ئەوا لە ڕگای دەستور و یاساو ڕاگەیاندن و دەسەاتی قوەوە چینی فەرمانەوا بەرژەوەندیەکانی خێی دەسەپێنێت و بە ئاگرو ئاسن موکدارێتی تایبەتی و پەیوەندی بەرهەم هێنانی چینی دەسەاتدار دەپارێزێت, بەیە دەبینین ئەنجامی هەبژاردنەکان تەنها گۆینی دەموچاوەکانە, ئەوجارانەشی قازە ڕەشەکەیان بێ دەردەچێت, ئەوا دەیکوژن نموونە جیمی کاربین و بیرنەر ساندەرز و سیریزاو ئس پەی... , بە گشتی ئەنجامی کایە سیاسییەکە جگۆکیەك کەمە بە

خەڵکانی بودجە نەك سستەم, بە پێی ئەو بەنجەی بۆ کۆمەڵگا سیاسەتمەدارانی چینی باڵادەست دەیبێنەوە لەو قوناغەدا.
بە دوای کۆمۆنە دەستەواژەی دکتاتۆری پرۆلیتاریا لە زمانی رابەرانی مارکسیزمەوە هێنرایە ناو ئەدەبیاتی سیاسی و لە زۆربەی حالەتەکاندا لە ژێر ئاڵای دکتاتۆری چینێك کە زۆرینەی کۆمەڵگا پێك دەهێنێت دکتاتۆری حیزب و کەس داسەپێنرا.
بە بۆچونی مارکس دکتاتۆری پرۆلیتاریا شێوەیەکی ئامیاری یە, لەم دوایەدا دەرکەوت, کە ئزگاری ئابووری بۆ کار بەدەست دێنێت, ئەمەش لە کۆمۆنەدا دەرکەوت . هەروەها دەڵێت: لە بارودۆخی گواستنەوە لە سەرمایەدارییەوە بۆ سۆسیالستی, شێوەی دەوڵەت ناکرێت هیچ شێوەیەك بێت جگە لە دیکتاتۆری شۆڕشگێرانەی پرۆلیتاریا.

ئەنگلزیش لە ناساندنی کۆمۆنەدا دەڵێت: (بەڕاستی خۆشەویستەکان, ئایا دەتانەوێت بزانن دیکتاتۆری پرۆلیتاریا چی یە و چۆن خۆی دەنوێنێ؟ فەرموون چاوێك بە کۆمۆنەدا بخشێنن, لە ئاستی دا ئەوە دیکتاتۆری کرێکاران بوو).
لینین لە پەرتووکی کاوتسکی هەڵگەڕاوەدا پێداویستی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا لەم خاڵانەدا دەبینێتەوە: (1- سەرکوت کردنی بەرەنگاربوونەوەی هێزی بورژواکان.2 – ترس خستنە دڵی کێنەپەرستان.3 -پاراستنی دەسەڵاتی پرۆلیتاریا دژ بۆرژواکان. 4 – تا پرۆلیتاریا بە هێز لە دوژمنەکانی بدات.
لە دوای کۆمۆنە ناوەڕۆکی کۆمۆنە لە ڕۆگای چەمکی دیکتاتۆری پرۆلیتاریاوە, لە هەمە ڕەنگی, ئیرادەی زۆرینە, کارکردن, بۆیارانی بە کۆمۆ, نەهێشتنی دامودەزگای سەرکوتکەرو ئیمتیازاتی چینی دەسەڵاتدار, داهێنان و پێشەنگی لە سیاسەت مرۆندرا, تەنانەت مۆرکی بەشداری زۆرینەی ئانارشیستی نا دەسەڵاتداری لە سەرکردایەتی کۆمۆنە لە گەڵنرا, هەموو کۆمۆنە لە چەمکی دکتاتۆریەکە کورت کرایەوە, بەمەش سۆسیالستەکان بەناوی وەفاداری بۆ کۆمۆنە بەرەو ڕوی ناوەڕۆکی کۆمۆنە بونەوە.

لە یەکەم ئەزموونی دوای کۆمۆنە, بە دوای شۆرشی ئۆکتۆبەردا, ئەو هەموو ستایشەی کە پێشتر لینین لە پەرتووکی دەوڵەت و شۆڕشدا بۆ کۆمۆنەی کردبوو, ساڵێك بەرگەی هەمە ڕەنگی پەرلەمانەکەی نەگرت و هەڵیوەشاندەوە, کە لە 25ی نۆڤەمبەری 1917 لە گەرماو گەرمی دوای شۆڕش و بۆیارە گرنەکان وەك زەوی بۆ جوتیار, ئاشتی, کار بۆ کرکار, بەشداری هەمووان لە هەڵبژاردن و دەنگی یەکسان بۆ هەمووان" پێشتر دەنگی چینە باڵاکان چەند دەنگی هەژاران

دەژمێردرا, ئەنجامدرابوو نموونە لە هەڵبژاردنی 1907 دا خاوەندزەوییەکی دەرەبەگ ب 230 دەنگ, کەچی کرێکارێك بە 125000 دەنگ و جوتیارێك بە 60000 دەنگ دەچونە دەماوە, بۆیە لە دوا هەڵبژاردنی پێش شۆڕشی ئۆکتۆبەر 51%ی ئەندامانی دەما لە نوبەلا پێك دەهات" لە هەڵبژاردنەکەدا 103 لیست بەشداری تێدا کردبوو, لە ئەنجامدا سۆسیالستە شۆڕشگێڕەکان زۆرینە بوون 37,61%ی دەنگەکانیان هێنابوەوە, بەلشەفیکەکان 23,26% ی دەنگەکانیان هێنایەوە, دەیکردە دە ملیۆن و شەش سەت و حەفتاو یك هەزارو سێسەدو هەشتاو حەوت دەنگ, مەنشەفیکەکان تەنها 3,02%ی دەنگەکانیان هێنابوەوە.
لە کۆمۆنەوە بۆ ئێستا, زاراوەی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا, خاڵی باسی بۆرژواکان و مارکسیەکان بووە, بەردەوام لە رۆژەفی گەرمدا بووە, لە کاتێکدا ئەم دەستەواژەیە هاتە پێشەوە, دەسەڵاتداری دکتاتۆری موتڵەق لە زۆرینەی جیهان بە پراتیك پیادە دەکرا, کەچی بۆرژوازی دژی چەمکی دکتاتۆری پرۆلیتاریای زۆرینەی کۆمەڵگا بوو, هەڵبژاردن لە جوگرافیایەکی بچووکی جیهان تەنها بۆ پیاوانی چینە باڵاکان بوو, کرێکاران و رەنجدەران بەشداریان زۆر لاواز بوو لە ژیانی سیاسی یان هەر نەبوو, گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی هێواش بوو, شۆڕشی پیشەسازی سێ و چوار و لێکەوتەکانی نەبوو, خەباتی سیاسی سەرکوت دەکرا, بریکاریا ناویشی نەبوو,.....لە بارودۆخێکی وادا کە دکتاتۆریەت باڵی بەسەر جیهاندا کێشابوو, کۆمۆنە لە بەرامبەر دکتاتۆری چینە باڵاکانی دەرەبەگ و سەرمایەداران لە جیهاندا, شێوە حکومەتێکی دیکەی هینایە پێشەوە, تەواو پێچەوانەی ئەوانە, لێرەدا هەژاران دەسەڵاتدارن ناونرا دکتاتۆری پرۆلیتاریا, کە وەك لەشکرەکەی سپارتاکۆس زەبروزەنگی پیادە ناکرد, دڵی گەورەو بەزەیی بوو, کە لە ناوەڕۆکدا زۆر دیموکراسیانەو مرۆڤ دۆستانە بوو, تەنانەت حوکمی ئیعدامی تێدا هەڵەشابوەوە, گفتوگۆی سیاسی لە لوتکەدا بوو, زۆر کۆوکۆمەڵە لەو ماوەیەدا پێك هاتن, رۆژنامە داخراوەکانی پێشوو ئازادی کارکردنیان پێ درایەوەو ئازادی بۆ قەیدو شەرتی سیاسی زەمانەت کرا جگە لە دژە شۆڕشان, بۆیە هەموو ئەو پراتیکانە لە گەڵ بەکار هێنانی چەمکی دکتاتۆری یەك ناگرێتەوە.

هەرچەندە هەنووکە چەمکی دیکتاتۆری پرۆلیتاریا, بۆ ئەوەی ڕابگەیەنرێت, بەشی زۆری پارتە مارکسی و کۆمۆنیستیەکان جیهان, لە ئەدەبیات و بەرنامەی خۆیان لایان داوە.
ئەگەر مارکس پاش کۆمۆنە, لە ئەزمونی ئەو دەسەڵاتەوە چەمکی دیکتاتۆری پرۆلیتاریای هێنایە ناو ئەدەبی مارکسیزمەوە, ئایا دوای

وخانی شورەوی و کامپی خرهەات و ئەو پشەوە چونانەی دیموکراسیەت لە بواری یاسای هەبژاردن و بەشداری هەموان تیایداو زەمانەتی بەشکی باش لە ئازادییەکان ناویەتی, وە ناشرینی و قزەونی چەمکی دکتاتری, و خراپ بەکار هینانی چەمکەکە لە رابردوودا بەناوی مارکسیزمەوە کە دەریایەك خنی بەهەوە رژنراوە, ئەم مارکسیش لە ژیاندا بووایە, هەوی گینی چەمکەکەی دەدا, رایدەگەیاند کمانە نموونەی دیموکراسی راستەوخی پرلیتاریایە.
کمانە قازە رەشەکەی دیموکراتی و دادپەروەری بوو, ئەوپەی دیموکراسیەتی تدا جبەج کرا, تا ئستا پاریسیەکان کە قیبلەنەمای بیرکردنەوەی داهنەرانەن لە سیاسەت لە جیهاندا پی نەگەیشتوون, بیە پویستە دەستەواژەکە بگت, هەرچەندە دەشت بە هەندەك ئەمە کفرە گەورەکە بت.

پرسی هبج.. کاو جلال

کی توانیمان خمان وک مرق بهند وربگرین، ئوجا لە توانی ستمکار و ناستگی کوردایەتی چووین دروە، ئیدی دتوانین دیدمان شنتر ووو هەر کارساتکی، بت هەر ووداوکی نو ژیانی جڤاکیمان ئاستە بکین و لبریی واوانبژیی "زام" بیکین بە "پرس". لە گرکە هاوکات بورین دانوستانی ئو کارساتە بربخین تا هاوشوی ووندداتوە یان هیچ نبت ئامادباشی تماندا بە رگریی لە کارساتی ئوها سرهبدات.
بگومان ئم کشیە زر بقیە. سرای ئوە بە کرانوی بری چاومان ناچار دبین ووبکینە تاوانبار و ئو شکرانە کە برنگاری ئو بوونتوە، تاکو لە دیاردکانی وک نقورچی سربازی، بزواندنی "پتری" ئنجامدانی تاوان (خونر بهت لمان تنگات: نک بزواندنی تاوان، بکو بزواندنی "پتر"ی ئنجامدانی تاوان) وردبینوە، بو یشوە بمان ساغبتوە کە داخ تا چند کوردایتیچییانی نو شاخکان ریان لە لاوازکردنی کستیی کورد و پرپدانی گورزی تاوانباران لە کوردان هبووە.

لە گرکە بە گریی لە تمتی سرزارکیانەی وک "خفرشی"،

"خیانەت" یان "پاساو بۆ دوژمنان" پتر لەبچینەوە نەو پرسی خەباتەوە – خەبات کە هەردەم لەدژی ستەمکاری ڕاوایە، بەڵام هەموو کەسێکی ژیر، خاوەن ویژدان، هەڵوەستەرگرتوو بەرانبەر هەر شێوە پرسێکی جڤاکی و سیاسی، دەبڕێت و گەرەکە ببڕێت کە خەبات لەدژی دەسەڵاتداریەکی وەک بەعس ئەرکێکی ئەخلاقیە.
سەرەتا گەرەکە بۆ شێوەی بەرجەستە لایەنێک یەکلا بکەینەوە: تاوانی هەڵبجە ڕژێمی بەعس ئەنجامی دا و شیاوی لێبوردن نیە، بەم تاوانە کە کەمەکوژیە لە چەند خولەکێکی کەمدا بە چەکی کیمیایی، "ئادە"ی چیەتیی تاوانکارییانەی ئەنجامدەرەکەی ئاشکرا دەبێت.
لە ئەمە بەڵاستی لەڕدا لای کارەساتێکی ئاڵاز گیرساوینەتەوە سەرباری ئاشکرایی تاوانبارەکەی. بۆ نزیککەوتنەوە لەم کێشەیە گەرەکە سەرەتا بپرسین کە ئایا چۆن مرۆڤ لەدژی دەسەڵاتداریەکی ستەمکاری وەک بەعس خەبات بکات؟ لەڕدا ئاشکرایە، ئەمە پێوەندین بە دەوڵەتەکەوە کە سوپایەکی بەهێزی لە هووی چەندەتیی مرۆڤ و چەکەوە هەیە، هەروەها چەنتییانە لە هووی سەربازییەوە پتر پگەیەنراوە، دەوڵەتیش هەردوو لایەنیان بۆ دەستوڕی پترەدەلار بەردەوام پتر مەدەرنیزە دەکات: بەردەوام چەکی مەدەرنتر دەکڕێت، ئەوجا بەردەوام بۆ یاریدەی پتر لە بیست هەزار پسپۆری سۆفیتی ڕاهێنانی چەنتییانە بۆ سوپاکەی دەکات، ئەفسەران و فەرماندەکەوانانی پگەیەنراو دەنێرێت بۆ وڵاتانی وەک ئەڵمانیا و فەڕەنسا تا دەورەی تایبەت ببینن و گەڵەکی دی. ئەوجا دەزگای بەهێزی پۆلیسی و ئەمنی و موخابەراتیی هەیە.
لەدژی ئەم دەسەڵاتە دوو ڕێگەی خەبات هەن: خەباتی ژیرزەمینی و تەکۆشان بەڕەی کولتوور و زمانەوە بۆ پاراستنی دەستکەوتە مۆڕوویەکان، هەروەها هەڵسەنگاندنی ڕەخنەیانەی یاخیبوونەکانی باب و باپیران، ئەوجا چاوەڕوانکردنی هەڵکەوتنی هەلی لەبار بۆ دەستوشاندن لەو دوژمنە؛ یان، ڕێگەی دووەم: خەباتی چەکداری کە ئاشکرایە ڕێگەی زەبرە.

لە ئایا خەباتی چەکداریەکەی کوردایەتیچیان؟ نەخێر، جا گەرچی ئەوان و گەنجانی پێشمەرگەیان زۆر چاک توانای زەبر و لەناوبردنیان هەیە، ئەوە بگومان بەرانبەر مرۆڤانی کورد نەک ڕژەمەکی وەکو بەعس، بە پێچەوانەوە سەرانی خولە چەخماخەیی هەردەم ئاواتەخواز بوون کە لە بەغدادەوە دیدەکی ئەرێنییان تێبگیرێت. لەم ڕوانگەیەوە ئەو پاساوەی کوردایەتیچیان کە گەیا کورد لاسایی دوژمنانی ناکاتەوە، دڕێکی شاخدارە.
خەباتی چەکداری کە ئەمە وەک ڕێگەیەک وەسفی دەکەین، بگومان گەر

شیاو بێت، چەند پشمەرجێکی هەیە: ئاشکرایە پەیوەندی بە جیۆپۆلیتیکی کوردانەوە دەبێت ئەو شتە چەکداریەی سەربەخۆ بێت لە هەر دەوڵەتێکی دراوسێ، دەبێت سوپایەکی سەردەمیانەی فرۆکەیی بە دامەزرێنرابێت، ئەوجا لەو شتەدا هەر شتوێکی چەک لە قەچەقانی و مۆلەتەوە تا چەکی مەدەرن بگرێبخرێن، هەروەها گرووپی ئینتیحاری بە لەدان لە دوژمن لەنەو پایتەختەکەیدا، یان بە تێسەندنەوەی هەر تاوانێک کە ئەو لەدژی مندالێک یان کیژێکی کورد ئەنجامی بدات، پێبگەیەنرێت. ئەوجا گەر شۆڕشگێڕان هاویان لە چیاکان کرد و ناوی ئەم یان ئەو پارتیان لە خۆیان نا، یەکسەر لەناوببرێن. بەکورتی ئەوە کرێک و پێناسەی شتێک و کە بۆیاری بە بدات، دەبێت بیگرێتە بەر. ئاخر ئێستا لەم جەنگە هەبژێرراوە چەکداریەی خەباتدا تەنیا یاسای زەبر دەخوات و هەموو پرسێکی ئەخلاقی، هەموو شتوێکی سەرفی نەزەر لەکاردەخرێت. کەواتە کە بۆیار بە خەباتی زەبرمەند بدات، دەبێت لە کرێکەوە زەبرمەندی سەردەمی بێت و توانای لەناوبردنی هەبێت. دەبێت بە واتای وشە سە لە جەریمە نەکاتەوە. ئەمە سەروشتی جەنگە و شتەکرانی چەکداریش دەبێت بەو سەروشتە بگونجێن، دەبێت لە ناخیانەوە جەنگاوەر بن.

کەواتە کاتێک ئەمە لە شتە دەدوێین، مەبەستمان شتەی کوردایەتیچییان نییە. گەر کاتێکییانە بڕوانین، دەبینین کە ئەوان هیچ توانایەکیان نەبوو بێ لە تەعریب و بەبەعسیکردن بگرن، کەواتە ڕاست نییە کە گۆیا دەستپێکردنی شتەی چەکداری بە جەگری بوو لە ڕاگوزان، لە تەشەنەی تەعریب و بەبەعسیکردن، بەڵکو ڕاست ئەوەیە، کە بەو نائامادەییە بە شتەی چەکداری نێک نەیانتوانی بێیان لێبگرن، بەڵکو گوێ و پەرێیان پێدان، سەرەنجامیش نزیکەی پێنج هەزار گوند وێرانکران و دانیشتوانیان بەبێ "تەعویز" فڕێدرانە نەو شار و شارۆچکانەوە. ئایا ناتوانین گریمانە بکەین کە گەرچی ئەژمی بەعس دەستی بە ڕاگوزان کرد و ڕاگوزراوانی بە زیانە ئابووریەکانیان "تەعویز" دەکردەوە، ئەوجا لەبەر هەکاری ئابووری ڕاگوزانی لە سنووردا وەستاند، لەو سنووردا دەمایەوە؟ (بەتایبەتی مەژووناسان گەرکە وەڵامی ئەم پرسیارە بدەنەوە، چونکە ئەرکێکی توەژینەوەیە و دەکوێتە ئەستۆی ئەوان).

وەڵە ئەو پشمەرجە دیاریکراوانەی جەگای دووەم هەشتا هەر لاوەکین. پرسیاری کرێکیتر ئەوەیە کە ئایا توانای بەرهەستیی بیاردەران بە شتەی چەکداری ئەوەندە بە دەکات کە ئیدی بەو جەیوە زیان بە خێکی مەدەنی نەگات، یان هیچ نەبێت کەمترین زیانی پێبگات؟ ئاخر

ئاشکرایە گەل و ئایندەی ئەو مەبەستن نەک شتی چەکداری کە دەستوێژ.
کەواتە گەر چالاکبووانی سیاسی بزانن توانای ڕاگوزاران و کوشتار نییە، بەکو بە پچوانەوە خەڵک بەهای شتی ئەوانەوە زیاتر زیانی پەدەگات، ئەوا لە سەرتاوە شتە ناکۆن یان لەکاتی خۆیدا دەیوەستنن، بۆتایبەتی لە هەشتاکاندا کاتی جەنگی ئێراق-ئێران.
لە ئەم تەوانینە کوردایەتیچییانی ناسەردەمی و ئامادەنەبوو بە شتە ناگرتەوە. ئەمان هەروا ئاسان دەچنە نەو چیاکانەوە، بەگومان نەک بە نەو شونی ئامادەکراوی خۆبات، بەکو دەچنە سەر مالی جوتیاری داماو، ئەوجا وەک جرپن و شتژاو، وەک نەزان و نەشارەزای شەر، گەنجانی فریودراو دەدەنە دەست خودی خۆیان تا لە ئەزموونی خۆباتی چەکداریەوە بەک فەری شتکردن ببن، خۆیشیان لەنەو ناکۆکیی خولەچەخماخۆیدا قاڵدەبن.
کەواتە ئەمە لەم شتەی کوردایەتیچییانی شتنەزان و سیاستنەزاندا هاوکات لە بەردەم تەوشکی زەر ترسناکداین، چونکە ژمی بەعس لە تەوتی جەنگدا بەردەوام پتر بە چکی کیمایی تای تەرازووی شتکان ئادەگرێت، هاوکات نەزیفی خودی جەنگ بەربووە و لەرشەوە قەراری سیاسی و سەربازی ئاسانتر دەدرێن. ئێستا خەهشتنەوە پشتریی وەرگرتووە. ئەمە گەرەکە لەم پێوەندییەدا بپرسین: ئایا ئەوە ئاوەزمەندانەیە کە لەو تەوشدا نقورچ لە ژمەکی دیکتاتەری بگیرێت؟
با کەنکرێتتر بپرسین: ئایا کوردایەتیچییانی نەو شاخ و داخکان بە چە ئەقەکەوە سوپای ئێرانی دوژمنی ژمی بەلاسەبووی بەعس دەهێننە نەو خاکەکیەوە؟ ئاخر لە تەووی جیۆگرافیای سیاسییەوە خاکی ئەوە! لە تەووی مافی هاوڵاتێتییەوە کوردایەتیچییان هاوڵاتیی ئەو دەوڵەتن!
کەواتە پێویستە چند پرسیارەک بکەین و گەرەکە توژەران، بۆتایبەتی مژووناسان وەڵامیان بدەنەوە: ئایا کوردایەتیچییان تاوانبارن دەرهەق بە هەڵەبجە؟ ئایا دەبێت پرسی دادگاییکردنی ئەوانیش بوروژێنرێت؟ هاوکات دەبێت پرسیارەکی دیکەی زەر بقە بکەین تاکو هەر تابوویەک بشکێنین: ئایا ئەوان سەبەبکاری کارەساتی هەڵەبجەن؟ ئەم پرسیارانە پێویستە بکرێن، چونکە پێویستمان بە تەشنایی سەبارەت بە تەووداو کارەساتەکانی ڕابوردوومان هەیە. جگە لەوە ئەمە لە ئەزموونەوە دەزانین کە کوردایەتی لە کرکیبەوە دوژمنی مرۆڤ و مرۆڤێتیی کورد بووە. ئاخر ئەمە بۆئاشکرا (سەردەمانی زوو گەلەک نائاشکرا) بە هەموان خویا بووە کە هەرگیز

مرۆڤی کورد ئامانجی کوردایەتیچییان نەبووە، نەخێر ئەوان بەڵایانەوە ئاسایی بووە کوردان بەکوشتبدرێن، ماڵ و گوند و زەوی کشتیاریان وێران بکرێن، کیژیان ئەتک بکرێت، زارۆکیان لە ژێهردا بخنکێنرێت – تەنیا خۆیان و گۆیشتن بە بڕێک دەسکەوتی مەبەست بوون. لە بنەڕەتدا نەک تەنیا سیاسەتبازێک (ئەمە پاکانە نییە)، بەڵکو دۆیان کوردایەتیچی ئاواتەخواز بوون کە چەند هەڵبجەیەکی دیکە هەڵوبداتەوە تا "مەسەلە هەواکەی گەلی کوردی بەشێرۆفی قارەمان بە گەلان بناسرێت!" – هەروەک دەوڵەتان هیچ ئاگایەکیان لەو مەسەلەیە نەبووبێت!
لە بنەڕەتدا بەپرسکردنی هەڵبجە (و ئەنفال) و دانوستاندنی تەنیا بەهای مێژوویی ساغکەرەوەی نییە، بەڵکو واتایەکی هەنووکەییشی پەیوەندی بە دۆخی ئەمڕۆی کوردانەوە هەیە. ئەمە دەبێژین: ساویلکەیەتییەکی کوردیی سیاسەتەزان هەیە، کە بەتایبەتی بەڕەی کوردایەتییەوە ناسیونالیزم و بەردەوام ئەزموونی دەکەینەوە: سنگدڕپەراندنی خولەچەخماخەیی و بەکوشتدانی گەنجان و خەڵکی سیڤیل لە ئابوردووداو، ئەمەش بە نموونە دروستکردنی پووڵ بە نەخشەی هەموو کوردستانەوە، لەڕشدا هەموو کەسێکی ئاگامەند دەزانێت کە کرداری بەو چەشنە نقورچگرتنە. لە ئەوەی ڕاستی بێت بەم کارە نەک تەنیا ساویلکەیی، بەڵکو هەروەها سووکوسڵیمیی دەروونەکە ئاشکرا دەبێت، ئەوەش بەوەدا کە نقورچگران لەو نقورچەدا وێنەیەکی پاپای فاتیکانیان لەسەر داناوە!! ئاخر ئەوە سووکوسڵیمییە کە نقورچگرێک وێنەی پاپای فاتیکان بخاتە سەر پووڵکی کوردی. ئەوجا کە نقورچگران بوێریان بە بڕگری لە کردارەکەیان نییە، ئیدی بە نقورچ دەگرن؟ هار بوون؟ بەدەم قاقای پێکەنینەوە خەریکی گەمەکردن؟ جگە لەوە تەنانەت کەسانی سادەی جڤاکیش بەووونی دەزانن کە چوار کوردستانی جووداو لە یەک هەن و گەر هەموو دوژمنانی کوردیش نەمێنن، نەشیاوە لەبەر جووداوەی مێژوویانەی کوردەکان یەکبخرێن. ئەوجا ساویلکەیی هەڵفڕاندوم لەولاوە بووەستێت، یان کینەی ساویلکانەی شەڕەسوارانی کوردایەتی و نەوەکانیان لە یەکدی کە لە سیاسەتدا لە باوکان و باپیرانیان کەڵەوارترن.

کەواتە ئاشکرایە، کاتێک ئەمە ئەوها ڕەخنەییانە "هەڵبجە بپرسە دەکەین"، ئەوا مەسەلەکە ئەوە نییە کە هاوشێوەی زەر کەس ئاخ بە سەدام هەڵبکێشین و دەسەڵاتدارییەکەی وەک چاک دابنێین، بەڵکو مەسەلەکە لە کرێکەوە ئەوەیە کە هەڵوەستی ڕەخنەیی ووەو هەر ووداو و کارەساتێکی نەو ژیانی ئابوردوومان وەربگرین، بۆرانە دەستنیشانیان بکەین تا دووبارە نەبنەوە، ئەوجا بۆ ئەوە هیچ

دڕفەتێک بە کوردایەتیچییانی تەهەدراوی نەو شاخ و داخکان نەهێنەوە کە سڕڕێی ئابووریی خیانمان بشانازییەوە بە بکەن بە حیکایەت، بە نموونە بشرمانە وەنەی تقوتقکانیان پشانی خێک بدن و پیان ببژن: "لەو ئاژانە بوانن کە ئەمێیان هێنا!". ئەوان دبەت بیدرکنن کە ژمی بەس بەهای شێی ساویلکانەی ئەوانەوە تپتپنی بە خیان و سرجم گلی کورد کرد، بێ ئەوان دوای ئاپێین وێک دەاوی شێ گانەوە.

کام نەوە و کام شوناس؟.. سەدیق ئاوەندزی

سەرنجێك لە بارەی وتارکی محەمەد ەنجاو

قسەکردن لەسەر شوناس و نەوەی شیعری کوردی، بە بێ دیاریکردنی چوارچێوەیەکی مژوویی و زەمەنی، بگومان قسەکردنکی ناتەواو دەبت. چونکە هەموو شوناسك و هەموو نەوەیەك، بەرمەبنای قناغکی دیاریکراوی ژیاری و ئەدەبی و کمەایەتی و شیعرییە. نەوەیەك نییە، ئاسیی لەگە زەمەنەکاندا هاوتەریب بوات و بەردەوام بت. بەکو ئەمە سرووشتی دینامیکییانەی ژیانە، کە نوێیەك دەردەکەوت و دوای چەند قناغك، دەچتە پەراوزی مژوو، نوێیەکی تر دەردەکەوێت. مەگەر گران بێ ئستا، بە نوکەرەوەی شیعری کوردی دا ئەنرت؟ بێیە بەرلە هەموو شتك، دەبێ بزانین مەبەستمان کام نەوە و کام شوناسە و لە فمی زەمەنیدا، پلنبەندی بکەین. دەستەواژەی نەوەی ئستا، وەك کارکی انەبردووی بەردەوام، دەشە لە هەموو زەمەنکدا، بەرجەستە بت. لە کاتکدا تەنانەت لە دوای اپەینیشەوە، بە تەنها نەوەیەکی شیعری نییە، چونکە اپەین سە دەیەیە ووێداوە، بێیە لە ماوەی ئەو سە دەیەدا، شیعری ئەو نەوەیە، لە ووی فم و ناوەکەوە جیاواز دەکەوتەوە. بە ادەیەك کە شیعری چرکە ساتەکانی دوای اپەین، کە جش و خرشی ئازادی و شکاندنی کت و بەندی سەربەستی هەیە، جیایە لەگە دونیابینی ئەو نەوەیەی لە دوای دوو هەزارەکانەوە شیعر دەنووست و شیعر لە بتەی قسەی ووت و بێ مانا کورت دەکاتەوە و دەبینت. لە

ڕاستیدا، هەندێك دەستەواژەی ئەدەبی هەنە، بە بۆای من پێویستییان بەوەیە لە ووی مۆژوویییەوە زەمەنشۆنی بکرێن. کە دەڵێین شیعری کوردی، یاخود نەوەی ڕابردووی شیعری کوردی، ئەوا ئەمە لە بەردەم یەك نەوە و یەك ئەزموونی شیعری کوردی نین، بەکوچەندان ئەزموون و گوتاری شیعری جیاواز هەن.
بۆیە لە بەرایی هەموو شتێکدا، بەرلەوەی باسی هەر نەوەیەکی شیعری بکەین، دەبێ چوارچێوە مۆژوویییەکەی دیاری بکەین، ئەوکات لە پەراوێزی ئەو چوارچێوە مۆژوویییەدا، ئەدگارو خەسڵەتە ئەدەبی و هونەرییەکانی ئەو قۆناغە و شوناسی نەوەکەی دیاری بکەین. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی ترەوە، مەرج نییە هەموو ئەزموونێکی شیعری، بچێتە نێو شوناسی نەوەیەکی شیعرییەوە. دەشێ ئەزموونی شاعیرێك لە ووی زمان و ناوەڕۆك و گوتاری شیعرییەوە، لە دەرەوەی شوناسی شیعری سەردەمەکە و قۆناغەکە دابێت (بێ نموونە وەك ئەزموونی شیعری سەباح هەنجدەر) نەوە و شوناسی شیعری، چەمکێکی ئاڵۆز و نا ووە و دەمانخاتە بەردەم هەڵەی لێکدانەوە و شێواقەکردن، ئەگەر لە بەراییدا نەزانین مەبەستمان کام نەوە و کام شوناسە، لە پەیوەندی ئەو نەوەیە بە قۆناغەکە و ئەزموونەکەشەوە. لەو ڕوانگەیەوە کاتێ وتاری (نەوەیەکی بێ شوناس)م خوێندەوە کە (محەمەد هەنجاو) نووسیویەتی ولە دوا لاپەڕەی ڕۆژنامەی هەولێر، ژمارە (3268) ڕۆژی 9/11/2020 باڵاوبۆتەوە، بە پێویستم زانی وەك خوێنەرێکی ئاسایی شیعر، هەڵوەستەیەك لە ئاست ئەو وتارەدا بکەم. بێگومان بەرلە هەموو شتێك ئەم وتارە، لە گۆشەیەك بە ناوی (چراوگەی هەولێر) باڵاو کراوەتەوە. هەمووشمان دەزانین سرووشتی ئەو بابەتانەی کە لە گۆشەدا باڵاو دەکرێنەوە ئەوەیە، کە دەبێ بابەتەکان کورت وپوخت و چڕ بن، بۆیە هەنگە گونجاو نەبێت لە گۆشەیەکی بچووکدا، قسە لە سەر نەوە و شوناسی شیعری بکرێت، ئەمە دەبوو لە ڕێگەی لێکۆڵینەوە و شێواقە کردنێکی ورد بووایە. لێرەوەش ئەگەر بە وردی سەرنج لەو وتارە بدەین، دەبینین جۆرێك لە ناپەیوەندی بابەتی و بەستنەوەی نا زەمەنی تێدایە.
لێکۆڵینەوە لە هەر شوناس و نەوەیەکی شیعری کوردی، باسکە لەوە زیاتر هەڵدەگرێت کە لە گۆشەیەکدا بە خێرایی و ئاگوزەر محەمەد هەنجاو باسی بکات. ئەمە لەلایەك ، لەلایەکی دیکەوە، خودی ناونیشانی وتارەکەی هەنجاو، ئیشکالیەتی زەمەنی و مۆژوویی و ئەدەبی گەورەی تێدایە. هەموو نووسینێك، بە تایبەتیش کاتێ پەیوەندی بە خاسیەتە ژیاریی و کەمەایەتی و ئەدەبییەکانی سەردەمێك هەبێت، هەنگدانەوەی ئەو قۆناغە و ئەو سەردەمە خۆیەتی کە تیایدا دەنووسرێت. لەو ڕوانگەیەوە کاتێ نووسەر دەنووسێت (نەوەیەکی بێ شوناس)، ئەوا ئەم

جارە لە گوزارشتکردن، هەم جارێکە لە گشتگیریی و هاوکات تەکەڵکردنی نەوەکانیشە بە یەکتری. چونکە نەوەی شیعری، بەرهەمی قۆناغێکی دیاریکراوە. بۆیە ئەو نەوەیەی ئێستا، مەبەستەکەی هاوڕێیە و خوێنەر لە پەراوێزی ئەو شوناسەوە نازانێت مەبەستی نووسەر کام نەوەیە؟ نەوەی دەیەی یەکەمی هاپەرِێنە؟ نەوەی دووهەزارەکانە؟ یاخود نەوەی ئێستایە؟ بە بۆچوونی من لە ئێستادا، نەوەیەك نییە تاکو شوناسی هەبێت. شتێکیش کە بوونی نەبێت، پێناسە و شوناسی نابێت، بە تایبەتیش لە ئەزموونی شیعریدا. چونکە ئەوەی مانا بە شوناس دەدات، ئەزموونە شیعرییەکەیە، نەك مۆژوو و بیۆگرافیای نەوەکە. بەو مانایەی ئەو شوناسە ئەدەبییە لە پەراوێزی ئەزموونە شیعرییەکەوە دەناسرێتەوە و مانایەکی شیعری دەگەیەنێت. چونکە لە دوای هاپەرِینەوە و بە تایبەتیش لە دوای دەیەی دووهەزارەکانەوە، شیعری ئەم نەوەیە، هەڵگری یەك گوتارو دنیابینی نییە، بەڵام هیچیشیان دواجار نەیانتوانیوە هاووبەرِك لە ئەزموونی شیعری کوردی بگرن کەبشێ وەك شوناسێك بیاناسینەوە. نووسەر لە سەرەتای وتارەکەیدا دەنووسێت:(ئەم نەوەیەی لەم چرکە ساتەدا هەوڵەکانی خۆی دەخاتە گەڕ بۆ بەرهەمهێنانی ئەزموونێك لە شیعری جیاواز لە قۆناغی بەر لە خۆی، لەوە ناچێت لە ناو ئەزموونداهەوڵەکانی خۆی وەگەرخات و شتێ لە جیاوازی شیعری بخوڵقێنێ، چونکە ئەو گیرۆدەی هابردووە) هیچ ئەزموونێکی شیعری نییە، بەرهەمی چرکە ساتێکی دیاریکراو بێت. ئەزموون لە هەر بوارێکەوە بێت، دەرەنجامی کەڵەکەبوونێکی زۆر و کارکردنێکی بەردەوامە لە بوارەکەدا. ئەزموونی شیعری، دەرەنجامی کارکردنێکی بەردەوامە لە نێو فەزای شیعردا، تاکو دواجار شاعیرێك یاخو نەوەیەك بتوانێت ماکەکانی ئەو ئەزموونە بونیاد بنێت. ئەگەر سەرنج لە ئەزموونی شیعری شاعیران بدەین، دەبینین هیچ کام لەم شاعیرانە، شوناسە شیعریەکانییان، بەرهەمی چرکە ساتێکی زەمەنی دیاریکراو نییە. بەڵکو هەنگدانەوەی ئەزموون و قۆناغێکی درێژکراوەی شیعرییە. ئەزموونی شارکۆ بەکەس، لە تریفەی هەبەستدا، وەك خاچ و مار نییە. ئەزموونی گۆران، لە سەرەتاکانی شیعریدا، وەك ئەو قۆناغە نییە کە چەند ساڵێك بەرلە مردنی شیعری تێدا نووسیوە. بۆیە هیچ نەوەیەك ناتوانێت لە چرکەساتێکی دیاریکراودا ئەزموونێك بخوڵقێنێت ئەگەر ئەو پەی توانا و داهێنانی خۆشی بخاتە گەڕ. چونکە ئەزموون، چەمکێکە خۆی لە خۆیدا پێناسە و شوناسی دیارە، کە بە مانای تاقیکردنەوە و کارکردنی بەردەوام دێت.

بە بۆچوونی من، ئەم نەوەیە خۆی لە خۆیدا ئەزموونی نییە تا شوناسی هەبێت. بە دەربڕینێکی تر، هەر هەوڵ بۆ بونیادنانی شوناسێکی شیعری

تایبەت بە خ□ی نادات، چونکە لە بنە□ەتەوە نەیتوانیوە شت□کی دیکەی جیاواز لە □ابردوو بە□ت. دەکر□ بپرسین، کامانەن ئەو ئەدگارە هونەری و ئەدەبی و شیعرییانەی، گوتاری شیعری ئەو نەوەیەی پ□ دەناسر□تەوە؟ بە پ□چەوانەوە، ئەم نەوەیەی ئ□ستا، شیعری بە ئەندازەیەك ب□ بەها و ب□ ناوەڕ□ك و ب□ کاریگەر کرد، کە تەنانەت سنوور□ك لە ن□وان شیعر و قسەی ئاسایی و دەردە□ی □ژانە و میللی نەماوەتەوە. ئەمە و□رای ئەوەی کە شاشەی م□بایل، بە □ووبەر و ت□پ□گرافیای شیعری دەزانن و پ□یانوایە دەتوانن لەو □گەیەوە داھ□نانی شیعری بکەن. ئەم نەوەیە، بوونی نییە تاکو هەو□ەکانی بخاتە گە□ ب□ نووسینی ئەزموون□کی جیاوازی شیعری.

نەوەیەکیش کە بوونی نەبە□ت، توانا و هەو□ەکانیشی لە کو□ بوو تا بیخاتە گە□؟ شیعری ئەو نەوەیە، لە هیچ □وو□کەوە بەراورد بە شیعری هەفتاکان و هەشتاکان ناکر□ت، کە شیعری کوردی ئەو کات پەیام□ك و گوتار□ك و مانایەکی هەبوو. بە پ□چەوانەی ئەو نەوەیەی ئ□ستا، کە ئەزموونی زەریان، شایەنی ئەوە نییە هەر ناوبنر□ن شیعر.
ئەم نەوەیە کە ب□ شوناسە، لە بەر ئەوە نییە کە گیر□دەی □ابردووە، چونکە هیچ نەبە□ت، □ابردووی شیعری کوردی، هەگری جۆرەها شوناسی مرۆیی و سیاسی و ش□شگ□□ییە، بەکو هەر ئەزموون و گوتاری شیعرییان نییە، بۆیە ب□ شوناسن، نەك گیر□دەی □ابردووبن. چونکە ئەوان ناتوانن وەك شاعیرانی ق□ناغەکانی پ□شووتری شیعری کوردی، شیعر بنوسن. ئیدی نازانم چ□ن گیر□دەی □ابردوونە. نووسەر بەردەوام دەبە□ت و ئەمجارەیان دەنووس□ت:(ئەم نەوەیە دەب□ لەوە □ابە□ت لەو ق□ناغە بنووس□ت کە تیایدا دەژیت، پ□مان ب□ ئەوە منم کە وەك ئ□وە نانوسم چونکە سەردەمەکەم سەردەمەکەی ئ□وە نییە) ئەم ب□چوونانەی □ەنجاو، پارادۆکس□کی گەورەی واتایی زەریان تێدایە. بە □ادەیەك کە ئەو خ□ی ب□چوونەکانی خ□ی □ەت دەکاتەوە، وەك ئەوەی هەر مەبەستی بووبە□ت، گ□شەکە پ□بکاتەوە، ئیدی چی دەگوتر□ت گرنگ نییە.
دەکر□ بپرسین، ئەگەر شاعیر□ك وەك هاوسەردەم و هاو ق□ناغەکانی بنووس□ت، دەتوان□ت ئەزموون□کی جیاواز پ□شکەش بکات؟ ئەگەر شاعیر□ك لەوە □ابە□ت وەك سەردەمەکەی بنووس□ت، ئەمە مانای وایە هیچ پ□ویست بەوە ناکات □ەخنەی ئەوەی لە□ بگرین کە نەیتوانیوە شوناس□ك ب□ خ□ی بەرجەستە بکات. چونکە هەموو جیاواز کەوتنەوەیەك، دابە□انکە لەگە□ واقیعی هەبوودا. هیچ شاعیر□ك ناتوان□ت جیاواز بنووس□ت، ئەگەر لە دەرەوەی سەردەم و بیرکردنەوە و □وانینی گشتییانەی ق□ناغەکە نەبە□ت. مانای چییە، شاعیر□ك دەب□ لەوە □ابە□ت وەك سەردەمەکەی بنووس□ت و دواتریش بانگەشەی ئەوە بکات کە ئەوە منم

وەك ئەوە نانووسم و جیاواز دەنووسم؟ شاعیری جیاوازنووس، پەیستی بەوە نییە بانگەشە بۆ خۆنەر بکات کە شتێکی جیاوازی نووسیوە، ئەو ئەگەر توانی بە شێوەیەکی جیاواز لە هاو شوناس و هاوسەردەمەکانی بنووسێت، ئیدی ئەمە دەبێتە شوناس وتایبتمەندییەکی ئەزموونی کەسی کە بە ئاسانی دەناسرێتەوە. دەنا شاعیرێك لە یەك کاتدا وەك سەردەمەکەی بنووسێت و بانگەشەی منەتی شیعریش بکات، تێگەیشتنێکی هەڵە و نا بابەتییانەی شیعرە. نووسەر لە درێژەی وتارەکەیدا دەنووسێت:_

(لە سەرەتای هەشتاکاندا چەند هەناسەیەکی شیعری، ویستییان شتێکی تربن بۆ خۆاپسکاندن و لەو ئەزموونە شیعرییەی قۆناغی ڕوانگە، وەڵێ کلێیەکە لەوەدایە، هەوڵەکانی ئەم نەوەیە هەوڵێکی پەرتەوازەبوون، هەتا ئێستاش لە خێی دەگەڕێ) یەکەم: نەمبیستووە لە ئەزموونی شیعری کوردیدا، نەوەی هەشتاکان تا ئێستاش لە خێی بگەڕێت، چونکە سەردەم و قۆناغی ئەوان، لە ڕووی ئەزموون و گوتاری شیعرییەوە بە سەرچووە. دووەمیان: نازانم بۆچی نووسەر بە بۆرینی و بەو پەیی ڕاشکاوییەوە، ناوی شاعیرانی ئەو ئەزموونە ناهێنێت کە تائێستاش بە دوای خۆیاندا دەگەڕێن؟ خۆ ئەم پرسیارە، بەرلە هەموو کەسێك دەبوو ڕەنجاو ئاراستەی خێی بکات. کە شاعیرانی تر نەیانتوانی ئەزموونێك بێننە ئاراوە و خۆاپسکاندنەکەیان کەڵکی نەبوو، ئەی ئەو چی کرد؟ ئەو تا چەند توانی ئەزموونێکی جیاوازمان پێشکەش بکات؟ بۆ ئەوەی ئەو دابڕانە لە ڕوانگەییەکان بێتە ئاراوە، کە ئەوە باسی دەکات. لە ڕاستیدا، خستنە ڕوو یەك ئەزموون و چوارچێوەی کێی شیعری شاعیرانی هەشتاکان، دیدێکی هەڵەیە. لەوانەیە لە کێی ئەو شاعیرانەدا، تیایدا بێت خۆاپسکاندنەکەیان هیچی نوێی نەهێنابێتە ئاراوە، بەڵام هەشیانە کە توانی بە ئەزموونێکی جیاواز لە ڕووی ناوەڕۆك و زمانی شیعریی و گوتاری شیعرییەوە، خێی جیابکاتەوە و بە تەنها وەك ئەزموونێکی کەسی و تایبەتی لە شیعری هەشتاکاندا بمێنێتەوە.

بۆ نموونە: دەکرێ ئاماژە بە ئەزموونی (سەباح ڕەنجدەر) بدەین کە لە زۆربەی دەست پێ دەکات و تا ئێستاش بەردەوامی هەیە. ئەزموونی ئەم شاعیرە، لە هەشتاکانەوە توانی ڕێچکەی خێی بگرێت و وەك ئەزموونێکی تایبەتی خێی شیعر بنووسێت. لە ئاستی ناوەڕۆك و گوتاری شیعریدا، ئەزموونی ڕەنجدەر ناچێتە نێو چوارچێوەی هەشتاکان، بەڵکو ئەزموونێکی بەردەوامە، بە چاوپێشین لەوەی کە کەسانێك چێن لە گوتاری شیعری ئەو شاعیرە دەگەن و چێنی ڕەتی دەکەنەوە و نایبینن. چونکە نابێ بیرمان بچێت، هەرگیز شوێنی ئەزموونێکی جیاواز، بە

ئاسانی لە نێو ڕووبەری شیعری باودا نابێتەوە. کە واتا باسکردن لەوەی نەوەی هەشتاکان هەموویان تا ئێستا بە دوای خێیاندا دەگەڕێن، دیدێکی کورتبینانەی شیعرییە و پشتی بە هیچ لێکدانەوە و ئەرگۆمێنتێك نەبەستووە. نابێ ئەوەمان بیربچێت، هەموو ئەزموونە شیعرییەکان جیاواز ناکەونەوە.چونکە ئەگەر بەو پێوەرە بێت، ئیدی ئەزموونێکی شیعری نییە بە ناوی جیاواز و تایبەت. لە کۆتاییدا، دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە ئەم وتارەی هەنجاو، دیدێکی سەرپێی و ئاگوزەرە بێ نەوە و شوناسی شیعری کوردی. چونکە ئەم بابەتە، پێویستی بە شڕۆڤەکردن و لێکدانەوەی زۆر هەیە و ڕووبەرەکەی لەوە قووڵتر و بەرفراوانترە، لەگەشەیەکی بچووکدا باس بکرێت و خەسڵەتەکانی دیاری بکرێت.

- پەراوێز:_ نەوەیەکی بێ شوناس، نووسینی: محەمەد هەنجاو، ڕۆژنامەی هەولێر_ ژمارە(3268) دووشەممە_9/11/2020

پێوەیەکیتری ڕەگەزپەرستی بێ نەوچەوانی ئەردەگان و تورکیاوە.. ڕەزا شوان

ڕۆژی چوارشەمە (١٧/ ئادار/٢٠٢١) لە دانیشتنی پەرلەمانی تورکیا، بەیاری دەرکردن و هەڵگرتنی پارێزبەندی لەسەر پەڵەمانتاری کورد (عومەر فاروق جەرجەرلی ئۆغڵو) کە پەڵەمانتارێکی سەر بە پارتی گەلانی دیموکرات (هەدەپە) یە کە زەرینەیان کوردن. عومەر جەرجەرلی، پەڵەمانتار و چالاکوانێکی ناسراوی چاونەترس و دڵێر و بوێری داکۆکیکارە لە کێشەی کورد و لە مافەکانی مرۆڤ و لە ئازادییەکانی دەربڕین و لە ئازادی و ئاشتی و دادپەروەری و یەکسانی و پێکەوەژیان و لە زیندانیانی سیاسی و لە ستەملێکراوان. ئەو بەیارە کە خوێندرایەوە لە لایەن دادگای ناداپەروەری تورکیای زیندانیستانەوە دەرکراوە. ئاشکرایە کە ئەو بەیارە بەر لە دادگا، لە لایەن ئەردەگانەوە دراوە. بەیارێکی سیاسییە نەک یاساییە. بەیاردەر ئەردەگان و ڕەگەزپەرست دەوێت

باخچەلی یە، کە خەریکی دەرکردنی بەیاری دوورخستنەوەی پارتی گەلانی دیموکراتن لە گوڕەپانی سیاسی . پەلەمانتار عومەر جەرجەرلی دادگا بەوە تومەتباری کردووە گوایە (بانگەشەی بە رەکخراوەکی تیرۆریستی) کردووە، واتا بە پارتی کرێکارانی کوردستان. ئەمەش (بەختانەکی هەڵبەستراوی پشوەختە) بە هەموو کوردێک کە چەپڕە بە قسە قەڵەکانی ئەردەگانی ڕاگەزپەرست لێندا و شاباشی نەکات. جەرجەرلی لە لایەن دادگای تورکیاوە مانگێک پێش ئێستا بەیاری دوو ساڵ و شەش مانگ سزای بەندکردنی درا. دونیای بەیارەکە لە دانیشتنی پەلەمانی تورکیادا خوێندرایەوە. پلیسی تورکیاش لە دەرەوەی هەڵی پەلەمان چاوەڕێ بوو بە گرتن و کەلەپچەکردنی عومەر جەرجەرلی.

لە دوای خوێندەوەی ئەو بەیارە پەلەمانتارانی پاری نادا و ناگەشپێکردن و پارتی نەتەوەیی ڕاگەز پەرست چوونە دەروەی هەڵی پەلەمان و داوایان لە پلیس کرد کە بیگرن. تەنیا پەلەمانتارانی پارتی دیموکراتی گەلان و پارتی گەلی کەماری لە هەڵەکەدا مانەوە. وەنەی عومەر جەرجەرلی یان بەرزکردەوە و تیان:" ئەمە بە تەنیا پەلەمانتارەکەمان بەجێیتناهێلین. پەلەمان بەجێناهێلین" هەموشیان زەر بە تونەی ناڕازیان دەربەی و پرتیستەی ئەو بەیارە نایاسایی و ناڕەوایان کرد، بە بەیارەکی سیاسی و نایاسایی و نا دەستووری دەزانن.
عومەر جەرجەرلی مافناس و داکۆکیکارەکی سەرسەختە لە ستەملێکراوان، وتی: "ئەوانەی کە دەیانەوێت بمگرن پێویستە لەسەریان لە بن مەچی پەرلەماندا ئەمە بکەن و بمگرن" وتیشی:" دەتوانی ـ مەبەستی ئەردەگانە ـ بمانخەیتە زیندانەوە، بەڵام ناتوانی وتنی قسەی راستمان لێ قەدەغە بکەیت. بەدەنگ نابم، نەتەوەکەم ئیرادەی پەداوم. (۹۰) هەزار کەس دە گیان پەداوم. هەرگیز نا چەمەوە و لە گەڕپانکاندا روو بەووی هەڵشکانی پلیس بووینەوە. بە تیرۆریست دایان ناین. بەڵام خەمان بەدەستەوە نەدا، لە دژی ستەمکار خەباتم کرد، تا ئێم کەمەگایە بە برایەتی بژین. هەوێیان دا بە توومەتی هەڵبەستراو سزمان بدەن، قبووڵی ناکەم" وتیشی:" تا دوا هەناسەم پەلەمانتاری گەل دەبم، بە دەنگی "ستەمکاران" نابووم بە پەلەمانتار لە پەرلەماندا. بەڵکو بە دەنگی گەل سکەی پەلەمانم بەدەستهێناوە" وتیشی:"گەر بەندیش بکرێم دەست لە داکۆکیکردن لە مافکانی مرۆڤ هەڵناگرم.. من لە ستەملێکراوکان بووم.. هەمیشە داکۆکیان لێدەکەم" وتیشی:"نابێت ئیرادەی گەل

پانۆبکرێت.. ئارەزووی ئاشتی تاوان نییە"
عومەر جەرجەرلی بەزارکەرکی گەورەی ئەردەگان و رژەمکەیەتی. پشتنگەکی ئازا و چاونەترسە لە داکەکیکردن لە قوربانیانە دەستاتی سەرکوتکەر و داپسینەر و ئشکەنجەدان و رەگەزپەرستی.
عومەر جەرجەرلی لە دوای خوێندنەوەی ئو بەیارەی دادگا، دەربارەی هەگرتنی پارێزبەندی پەلەمانی و دەرکرنی لە ئندامەتی پەلەمان، وتی:"دان بەو بەیارەدا نانێم چونکە بەیارەکی نایاساییە و هیچ رەواییەکی نییە" وتیشی:"بەیارەکە لەسەرتاوە تا کۆتاییەکەی، پڕ لە پشلکاری، من لە دەی نۆتەوکەم دام، من لە دەی نۆتەوکەم دام و بە هیچ شوێنک ناێم. من بە دەنگی (۹۰) هەزار کەس هاتووم، لە میانەی دەنگدانەوە بە ئەرە هاتووم، هەر وەکو شیری دایک بە دەنگی حەاڵ هاتووم، ئەم سەر نانەوێنین" جەرجەرلی جەختی لەسەر ئەوەش کرد، وتی:"من دەگەڵەوە بە پەلەمانی تورکیا، وەک چۆن پەلەمانتار " ئەنیس بەربەر ئەغەو" پەلەمانتاری پارتی گەلی کەماری گەایەوە بە پەلەمان، کە بەیاری زیندانی هەتا هەتایی درابوو" ئاماژەشی بەوە کرد، ئەو هەیەی لە دوای ئەم گرتنەوەیەتی، لە رووی کارە قەزەون و ناشیرینەکانی حکومەتکەی رژەمی ئەردەگان وەستایەوە، لە دژی بە رووتی پشکنینی ژنان لە دایرەکانی ئەمن و لە زیندانییەکانی تورکیا و لە دژی پشێلکارییەکانی مافەکانی مرۆڤ وەستایەوە. لەمەی حکوومەتی تورکیای کرد کە بە سوپایەکی زەر زەبەلاحەوە هەشی کردە سەر چیای گاە.
جەرجەرلی ئەم بەیارەی بە کودەتا بەسەر پەلەمان ناوبرد" کودەتاچییەکان" لە توێتی خێدا نوسیوێتی:"کودەتاکان هەموو جارێک بە چەک و تانک وبە فڕۆکە ناکرێن. هەوەدانی دەرکردنی پەلەمانتارێک کە "۹۰" هەزار کەس دەنگی پێداوە، ئەمە کودەتایە بەسەر پەلەماندا. لە رووی ئەم کودەتایە دەوستم و پەلەمان بەجێناهێڵم"
شیکارە سیاسییەکان، جەخت لەوە دەکەنەوە، کە دەسەاتی فەرمانڕەوا، دەیەوێت تا هەتایە عومەر جەرجەرلی وسکت بکات و قەدەغەی ئەوەی لێبکەن کە چیتر داکەکی لە مافەکانی بەندکراوەکان و دەرکراوکان لە کارەکانیان نەکات، کە بە بەیاری ئەردەگان دەرکراون. عەمەر جەرجەرلی پێش ئەوەی بێتە ناو دنیای سیاسەتەوە، پزیشک بوو، یەکەکە لە کەی (۱۵۰) هەزار فەرمانبەر حکوومی، کە بە بەیاری ئەردەگان لە کارەکانیان دەرکران، بە تووەمەتی هەبەستراوی لایەنگرانی تیرەریست و فەتحوەا گولەن. ئەم تووەمتانە دەدرێنە پاڵ هەر کوردەک و هەر تورکەک. کە کێشە

بە ئەرگان نەبات و بە حزبی سوتان ناوی نەبن.
عومەر جەجەلی لە پشا لە نووتکانی سەدی رابرد و سەرتای هەزارەی دووەم سەرکی رکخراوی"ستملکراوان" بوو بە مافکانی مرۆڤ. وەک یەک و بەبە جیاوازی داکی لە مافکانی کورد و تورک دکرد. دوایی تکۆ بە جیهانی سیاسی بوو. بوو بە ئندامکی چالاکی پارتی گلانی دیموکرات.
ئەردگان و رژمەکی عومەر جەجەلی یان بوش تووەتبارکردوون، کە کشەی ناوشتی بەرپرسانی زیندانکان و دایرە ئمنییەکانی رژمەکی لە پشکنینی زیندانییە ژنکان بە رووتکردنەویان لە زیندان، وروژاندووە و ئم پشلکارییەی دەرهق بە ژنانی زیندانیکراو خستتووو و بە پشلکارییەکی مافی مرۆڤ و مافی زیندانیان باسکردووە و رخنەی لە رژم گرتووە.
عومەر جەجەلی هەر لە بارەی ئو بیارە نادادپروریەی دادگای تورکیا وتی:
" لە پرنسیپکانمان پاشگز نابینەوە.. هەرگیز سەر دانانەونین"
لە بارەی کشەی کوردیشەوە جەجەلی وتی:"لە تورکیادا کشەی کورد هەیە. رژمی تورکیا سوورن لسەر ئەوەی کە بەخونەشتن و شتە چارسەری بکن. بە درژایی ژیانم ئەوم وتووە، ئم شەویە ئو کشەیە چارسەر ناکات. بکو بە گفتوگۆ و لەیەک تگەیشتن و دادپروەری و یەکسانی کشەی کورد چارسەر دکرت"
عومەر جەجەلی نە یەکم پلەلەمانی قوربانیی سیاستی رگزپرستی تورکیایە، نە دوا پلەلەمانیش دبت. سالی پاریش هەر بە تووەتی لایەنگری پکەکە، دوو پلەلەمانتاری ئندامانی پارتی گلانی دیموکرات (لیلا گوگن و موسا فارس) لە پلەلەمان دەرکران. بە بریاری وزارەتی ناوخەی تورکیا بیار وایە پارزبندی و ئندامەتی پلەلەمان، لە (۹) پلەلەمانتاری (هەدپە) وەربگرنەوە. لە دوایشدا، بە تووەتی لایەنگیرانی (پکەکە) دستگیریان بکن. یەکەک لەم نە پلەلەمانتار، هاوسەرکی پارتی گلانی دیموکرات (پروین بولدان) .
ئمو ئەردگانی دیکتاتەری قورخکردووی دستەات و تاکبیاردەر، لسەر داوای دوەت باخچلی رگزپرستی قزەون و ناسن، کە تا سەر ئسقان دوژمنایەتی کورد دکات، دیانەوەت مەت لە پارتی گلانی دیموکرات وەربگرنەوە و قدغەی کاری سیاسییان لبکن. بە تایبەتیش لە دوای شکستهنانی سوپای تورکیا لە هەشکی چیای گادا بە سەر گریلاکانی پارتی

کرێکارانی کوردستان. بووە هەی کوژرانی (١٣) سەربازی تورک لە ئەنجامی بەردوومانی فڕۆکە جەنگیەکانی تورکیادا کوژران. ڕاخەنەیەکی زۆر لە ئەردەگانی لەخۆبایی گیرا، کە نابوایە پەنای بە هەڕەشی سەربازی ببردایە. یەکێک لەوانە، عومەر جەرجەرلی ڕاخەنەی لە ئەردەگان گرت. وتی:"گەر بوایە دەستەات گفوگۆیان بکردایە، ئێستا ئێو سەربازانە زیندوو دەبوون"
بەهام ئەردەگان خەیاڵی خاوە و ئێو نیازە گەاوەی دەباتە گەڕەوە و هەرگیز ناتوانێت بەکوشتن و بە زیندانیکردن و ئێشکەنجەدان و قەدەغەکردنی کاری سیاسی و گرتنی پڕۆپاگەندارانی کورد. بتوانێت بەر لە خەبات و تێکۆشان و هەستی نەتەوەیی کورد، بگرێت. زیاتر لە سەد ساڵە تورکیا خەریکی جینۆسایدی کوردە و سیمبۆڵی ناسنامەی نەتەوەیی کورد و قەدەغەکردنی زمانی کوردی و کاڵکردنەوەی داب و نەریتی کوردیە. بەهام شکستی هێناوە. هەست و ڕووحی نەتەوەیی کوردی و خواستی رزگارکردنی کوردستان زیاتر گە و کەپەی گرتووە. ئەمەی کورد گەلێکین هەرگیز لەبن نایەین و هەرگیزیش چەک بە داگیرکەرانی کوردستان دانادەین. زوو بێت یا درەنگ ناچارتان دەکەین کە دان بە ناسنامە و بە زمانی کوردی و بە مافەکانی کوردا بنێن، تا ڕۆژێک زووتر دان بەم راستیەدا بنێن. لە سوودی کورد و ئێوەی داگیرکەری نامێش دایە.
دنیام کە چارنووسی ئەردەگان، لە چارنووسی هیتلەر وستالین و چاوچیسکۆ و میلۆدۆقیچ و سەدام حوسێن و موعەمەر قەزافی باشتر نابێت. ڕۆژە ڕەشی خەی و خانەوادەکەی نزیکبێتەوە. چونکە کورد وتەنی هەموو شتەک لە باریکیدا دەپسێت تەنیا ستەمە کە لە ئێستووریدا دەپسێت.

ڕەزا شوان
١٨/ ئادار/٢٠٢١

چاپی نوەی کتێبی کرێکی مرۆڤ

کتێبی " کرێکی مرۆڤ" لە نووسینی بیرمەند و کۆمەڵناسی ئەمریکی/ ئەڵمانی ئێریک فرۆم، لەلایەن " ئەردەڵان عەبدوڵا" ەوە لە زمانی عەرەبییەوە وەرگێڕاوەتە سەر کوردی. ئێریک فرۆم لەم کتێبیدا باسی

کۆمەڵک بابەتی فکریی و دەروونشیکاریی و کۆمەڵناسی گرنگی کردووە کە پەیوەندییان بە ژیانی مرۆڤەوە هەیە لەوانە: شێوازەکانی نەرجسیەت بەگشتی و نەرجسیەتی تاک و کۆمەڵ، ئایا مرۆڤ گورگە یان مەڕ، خۆپەرستی، فاشیزم، نەتەوەپەرستی، موڵکداری، هونەری بوون، کۆمەڵک بابەتی تر.
ئێم کتێبە لە 180 لاپەڕەی قەبارە مام ناوەند پێکهاتووە و ئێم چاپە نوێیەش لەلایەن ناوەندی رەهەندەوە چاپکراوە و ئێستاش لە کتێبخانەکانی هەرێمی کوردستاندا دەستدەکەوێت.

چۆن ئاهەنگی جەژنی نەورۆزی نەتەوایەتیمان گێرا؟.. ئەحمەد رەجەب

لە 11/3/1970 ئیزگەی کۆماری عێراق لە بەغدا بەیاننامەی 11 ی ئازارو ناوڕکی ڕکەوتنی نێوان بزوتنەوەی ئازادیخوازی کورد و حزبی بەعسی عەرەبی سۆسیالیزمی سەبارەت بە ڕاگرتنی پرسە سەربازییەکانی خوێندەوەو هەر لە گەڵ بیستنی ڕکخراوی حزبی شیوعیمان لە دەربەندیخان وبە هاوکاری جەماوەربە پیادەو بە ئۆتۆمبێل خۆپیشاندانکی گەورەیان ڕکخست بۆ دەربڕینی خۆشی و پشتگیریی و خۆپیشاندنکە لە بەردەم چێشتخانەکەی حەمە ئەمینی پەزە تا بەردەم دائرەی بەرید درێژەی هەبوو، لە ڕۆژی دووەم واتە { لە 12/3/1970} لەگەڵ کەمپی خوارەوەو لە سەر(گەڕەپانی تەنسەکە) ڕکخراوی حزب ئاهەنگکی ڕکخست وتیادا وتارکی کورتی ڕکخراوەکە و چەندین کەپلە شیعر خوێنرایەوە و بە گەرانی و هەڵپەرکێ کۆتایهات و، بەم چالاکییە ڕکخراوەکە هەنگاوێك بەرەوپێش چوو ئەوکات سەرەرای ژمارەیەکی زۆر لە کەسانی پارتی و دۆستانیان لە شارەکە هەبوون بەگشتی ڕکخراویان نەبوو ئەمە یارمەتیماندان و ڕکخراویان درێستکرد.
لە بارودۆخی خۆشی و شادی ئاهەنگەکانی بەیاننامەی 11 ئازارو ڕۆی شیوعییەکان لەناو شاردا بووە هۆی ئەوەی زمارەیەکی لاوی خوێنگەرم پەیوەندی بە حزبەوە بکەن و هەروا گەرانەوەی زمارەیەکی تر لە

هاوڕێیان کە وازیان هێنابوو لە بەر بارودۆخی تایبەتی خۆیان و، لە کاتی ئامادەکاری بۆ ئاهەنگگێران جەژنی نەورۆزی نەتەوەیی کورد لە پاش 10 ڕۆژی لە خوێندنەوەی بەیانی 11ی ئازار بە شێوەیەکی ئاشکرا لە ڕۆژی نێیەمدا واتە لە 20/3/1070 هەرشەیەکمان لە ئیستخباراتی عەسکەری لە ڕێی مولازم سەعید و مولازم سەباح پێگەیشت. سعید هاوسەرگیری لە گەڵ کچێکی کورد لە خۆزانێکی ناسراوکردو خۆزانەکە ئاشنایان لە گەلماندا هەبوو ، مولازم سەباح لە بانیخێلان کوژراو هەرەشەکە ئەڵێت نابێت شیوعییەکان ئاهەنگ بگێرن بێیە { من و هاوری مەلا حەسەن نەرۆیی ئەندامی ڕێکخراوەکە و کرێکاری دائرەی ڕەڤ (ئاودێڕ) } دەربەندیخان ڕێیشتین بۆ سەربازگەی بەتالیۆن (فوج) و لە دەرگای سەرەکی چاومان کەوت بە ڕەیس عورەفا منشد زامل چلوب وپێمانوت وەك ئەزانی ئێمە لە حزبی شیوعی عێراقەوە هاتووین و ئەمانەوێت چاومان بە موقەدەم خالید بەرپرسی هەواڵگێری (ئیستخبارات) بکەوێت و، لای سەیر بوو واقی ورماو لێمان وردبووەوەو وتی شیوعی ئەتانەوێت موقدەم خالید ببینن ؟ ئێمەش بە دووقۆی پێکەنین و وتمان ئەی بوو سەیرە ؟ و بە پەلە چوو هاتەوەو وتی فەرمون.

چووینە ژورەکەی موقەدەم خالید و، جگەرەیەکی لە سەر شێوازی تاقمی هەواڵگیری داگیرساندو پێشوازیلێکردین و لای سەیر بوو زۆر لە خۆبایی بوو بە لوتبارزییەوە وتی ئێوە کێن ؟ ئێوە شیوعین ؟ چیتان ئەوێت ؟.
وتمان ئێمە لە ڕێکخراوی حزبی شیوعی عێراق لە دەربەندیخانەوە هاتووین و لە ڕێی ئەفسەرو سەربازەکانتان هەرەشەمان لێکراوە گوایە نابێت ئاهەنگی { نەورۆز} بگێرین و هاتهاتووین ئاگادرتان بکەینەوە بە شێوەیەکی فەرمی و یارمەتیمان بدەن و ڕەزامەندی دەربڕن.
دەستیکرد بە تووڕەیی و چاوسورکردنەوەو و هەرەشەکردن و ئێوە لە حزبێکی ڕێگەپێنەدراون و، لە پاش گفتوگیەکی چرو پڕمان قایمکردو سور بووین لە سەر ئاهەنگگێران و ئەویش پەیوەندی کرد بە ئەفسەرانی پایەبەرزترو هەرچێنیك بوو ملیداو رازی بوو داوایکرد سەقامگیرو ئاسایشی شارەکە بپارێزن و ئێمەش ئەومان بانگهێشت کرد بۆ ئامادەبوون.
هێشتا ناو بازاربووین و نەگەیشتینە ماڵەوە نامەیەکی ئاگرین پر لە هەرەشەمان وەرگرت لە بەرێز کاك ئەحمەد کەلاری ـــ فەرماندەی عەسکەری ئەو تاقمەی لە پارتی دیموکراتی کوردستان بە سەرکایەتی ابراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی جیابوونەوە بە (حەلالی) ناویان دەرکردو چوونە ئێران و پاشان مستەفا بارزانی لێیانخۆش بوو

گەرانەوە کوردستان و جاریکی تر رایان کردو چوونە پاڵ حکومەتی عێراق لە بەغدا و لەوی ڕۆژنامەی ئەلنوریان دەرکردو بە تاقمی ئەلنور ناویان دەرکرد و کاك ئەحمەد لە نامەکەیدا نووسیبووی : بیستوومانە حزبی شیوعی عێراق لە ڕێی ئاهەنگگێران بەبۆنەی نەورۆزەوە ئەیەوێت ئاسایش و ئارامی شاەکە تێکبدات و، وتراوە شیوعییەك وتار ئەخوێنێتەوەو لەو حاڵەتەدا ئێمە رازینین و ئەو کەسەی وتار بخوێنێتەوە ئەیکوژین و لە کۆتاییدا نووسیبووی : ئەگەر کارێکی خراپ ڕوو بدات ئێمە ئاگاداریماندواوە و ئۆباڵی لە سەر خۆتانە.

بە (پەیامبەرەکەمانووت) بە کان ئەحمەد بێ، بەڵی ئاهەنگ ئەگێڕن و بە بڕشك هاورێیەك وتاری حزبی شیوعی عێراق ئەخوێنێتەوەو هیواداربن کاك ئەحمەدکەلاری هەوڵی ئاسایکردنەوەی بارودخەکە بدات و نەفرەت لە شەرو کوشتن بکات.
ئێمەش بە پەلە نامەمان نووسی بۆ : مەکتەبی محەلی سلێمانی و کۆمیتەی جوتیاران و بەرپرسی ڕێکخراوەکەمان { تیکۆشەر عەبدوللا مەلا فەرەج قەرەداغی ـــ مەلا عەلی) و لەو کاتانەدا دکتۆر فارس رەحیم بەرپرسی کۆمیتەی جوتیاران لە ناوچەکە نەبوو، مەلا عەلی سەرلقی لقی 10 ی قارەمان بوو سەر بە بزوتنەوەی پێشمەرگەکانی کوردستان بوو لە نامەکاندا بە درۆژی باسی بارودخی ڕێکخراوەکەی حزب و ئاهەنگی نەورۆزمان کردو وتمان هاورێیانی ڕێکخراوەکە ئامادەن ئاهەنگ بگێڕن و گۆ لە کەس ناگرین وئێمە باشین و هیواداربن بیرتان لامان نەمێنێت و چاوەروانی ئامۆژگارییەکانتان ئەکەین و ئێمە ئامادەین و پێش ئاهەنگەکە بە ماوەیەکی کورت ئامۆژگاری و وەڵامەکانمان وەرگرتەوە.
ئەو شەوەی پێش ئاهەنگەکە خەومان لێنەکەوت و چەندین کۆبوونەوەمان ئەنجامدا زۆرینە لە گەڵ ئاهەنگیران بوون وکەمینە دژ بوون.
ئەمڕۆ ، ڕۆژی جەژنی نەتەوەیی گەلەکەمانە، جەژنی نەورۆزە، لاوانی خوێن گەرم هاورێیانی دەربەندیخان و ژاڵەناوو بانیخێڵان و کانی ساردو و دێهاتە نزیکەکان هەر لە بەیانی زوو دەستیانکرد بە کۆکردنەوەی کورسی و بردنیان بۆ گۆڕەپانی ئاهەنگەکە لە کەمپۆ خوارەوە بۆ دانیشتنی میوانەکان و، پێش ئاهەنگەکە بە دوو کاتژمێر هاورێیان بە پێی بریارو نەخشەی دابەشبوونیان دامەزران بۆ پاراستنی ئاسایش و ئارامی و پاراستنی ئاهەنگیرەکان و، بریارەکان بە پێی دیسیپلینی حزبایەتی توند بوون و ئەوانەی دەمانچە هەڵئەگرن دەستنیشانکران (زوربەی دەمانچەکان هی هاورێیان و دۆستان بوون) و، وادانرابوو هاورێیان تەکە بە جەماوەر نەبن و چاودێریان

بەهێز بێت بە تایبەت بەرامبەر بە کەسانی نامۆ و نەناسراوو ، ئەگەر تەقەکرا یان پێکدادان رووبدا هەر گروپێك لە شوێن خۆی بمێنێتەوەو نەجوولێت و تەنها فەرمان لە بەرپرسەکەی وەربگرێت.
ئاهەنگەکە بە سرودی نیشتمانی : ئەی رەقیب دەستیپێکردو لە ناو چەپڵەڕێزانی گەرم و هوتافکێشان بە ژیانی حزبی شیوعی عێراق و بزوتنەوەی ئازادیخوازی کورد هاورێ { ئەحمەد رەجەب } چووە سەر سەکۆ ئامادەکراو بۆ پێشکەشکردنی وتاری حزب تەحەدای مردن و، بریارمان وابوو هاورێیان لە سەکۆکە دوور بن بۆ ئەوەی ئەگەر شتێك رووبدا زەرەرو زیانمان کەمتر بێت و ، هاورێیان پابەند بوون بە بریارەکان بەڵام لەو کاتانەداشیوعی تێکۆشەر { غەفور کویخا عەلی } لە شیوعییە پێشەنگ و دڕینەکان ی حزب هاتە پێشەوەو مایکەکەی لێم وەرگرت و لەمنی نزیك کردەوەو و بە ئەسپایی وتی : لە گەڵت ئەمرم وتەحدای مردن ئەکەم و لە ناو چەپڵە ڕزاندا وتارەکەمان بە سەلامەتی پێشکەشکردو ” نۆرە هاتە سەر وتاری پارتی دیموکراتی کوردستان ئەوانیش وتاری خۆیان خوێندەوە.

ئاهەنگەکە زۆر ڕێکوپێك بوو، هەموو شتێك بە باشی تێپەربوو بەڵام لە کۆتاییدا هەندی هەرزەو نەزان و داخ لە دڵ دەستینکرد بە ئاژاوەنانەوە و جنێودان و هەڕشکردنە سەر حزبی شیوعی عێراق و پارتی دیموکراتی کوردستان و، هەوڵیاندا دەمەقاڵە لە گەڵ هەردوو هاورێی شیوعی لاو { نەجیب شێخ محەمەد و حەمید مەجید قادر زەهاوی} دروست بکەن { نەجیب لە ساڵی 1983 بە دەستێکی چەپەڵ لە گەڵ هاوری کامل ئەحمەد سەمین لە مەسەیی ـــ قەرەداغ شەهید کران} و { حەمید لە ساڵی 1995 بە گوللەی وەڵ شەهید کرا} و، لە و کاتانەدا پۆلیس و عەسکەر نەیانهێشت شەر بکرێت و من و کاك ئەحمەد کەلاریان بانگکرد بۆ لیوا و لەوێ لیوا (نسیف جاسم سامرایی) لە پاشان بوو بە ڕاوێژکاری سەربازی سەدام حوسەین وتی : ئێوە بران و پێویستە ئاشتببنەوەو کێشەکانتان چارەسەر بکەن و، لەوێ بە کوردی بە کاك ئەحمەدم وت جوان و نایابە ئامر لیوا ئامێژکاریمان ئەکات و کاك ئەحمەد ئەیزانی من هاوریی قوتابخانەی ئامادەیی بووم لە گەڵ براکانی کاك حەسەن و کاك حوسەین و کە وام وت کاك ئەحمەد هاتە پێشەوە و داوای لێبوردنی کردو یەکترمان ماچ کرد. .
بەڵێ بەو شێوەیە ئاهەنگمان گێڕاو ڕێکخراوەکەمان بوو بە ڕێکخراوێکی ئاشکرا بەڵام کەسانی دوژمن و چێکاوخۆرو دەربەگی ناوچەکە دژایەتی بۆچانی حزبیانکرد بۆیە بارودۆخمان لە گەڵ حکومەت وە ك جارانی لێهاتەوە راونان و گرتن.

17/3/2021

مرواریی‌کانی ئەوین.. مەواری دووەم.. شیعر: ستیڤان شەمزینی

پیاوەکم لە خەی شیعر جەماوم
گەدەی چاوەوانیت هەزار جار کوشتوومی
ژنەکیت ئولفەتت بە شاعیرەکی نائومێدەوە گرتووە و
دەرگای عەشقی ئەکوتی

عەشقت چ خەنجەرەکی ئەفسووناویی بوو
شیعر لە دەموەو فیچقە ئەکات؟!
ئەوینت چ هەورە بروسکەیەک بوو
جارەکی تر کانیاوی مەحاڵی ژیاندەوە؟!

تە کە هاتیت بەرچنەیەک نەتە و
دوو باوەش تامی شیرینی دنیات بە هەنام
منیش کە هاتم ئاوەزەی هەست و
دەکی سەوز سەوزم بە کردیتە دیاری

گوەت لە هاژەم بێت
ئەو دەمەی بەسەرتا پەرش و بڵاو ئەبمەوە
لەبەر شەوقی چرای حەپەسان
کتێبی ئەستووری عەشقم بخوێنەوە

گوە لە میلەدی دەنگم بگرە

ئەوکاتەی دڵم ماچت ئەکەم
وەرزە وشکەکانی تەمەنت
بە هامووسان پە دەکەم لە باراناو

گوە لە هاواری ئەو شیعرەم بگرە
هیچ وەخت تەواو نابە
خەونە وەنەوشەییەکانت
بخەرە بەر هەژنەی شەتی و سەرسامیم

گوە لە غەمگینی پیاوەتیم بگرە
کە بە هەنراوە ئەتدوێنم
ژنەتی خەتم
لەنەو پەخەفە سارد و تەزیوەکەم بە جەبهەە

گوە بە هاز ودوا دەی چەند ساتە
پەش خەکوشتنم هادەرە
پەە لەپەشیمانی و یادی پەکەنینەکانی
هەژانی زەەینی ژوان

گوە لەخوەی فرەسکم بگرە
کاتی هەیشتنی شەماندەفەری دابەان
بینیم شەستە بارانی ئاسمانی حوزنەکانت
مەزنترین زریانی هەسان

لە کوەە هاتیت سەحرای رەح و
کەلاوەی ژیانت ئاوەدان کردمەوە؟
بە کوە ئەەی، کە هەشتا خەم
بە سەفەری عەشق کەنەکردتەوە؟

پوولەکەی پاپا.. فازیل شـــەوە

"بە باەوزانی کەشک و قەا…"

بە قەرئان و
بە تەوەات و
بە ئینجیل
بە هیلال و
بە سەلیب و
بە قەندیل
هەموو چەرچی و
ســنووردز و
تریاکخەر و
ئاشقانی مەمک و کورسی
دەە دەکەن
دەە دەکەن
درێ دەکەن
لێ نەو دێ و
لەسەر چاو و
ەە نەو ەەحی
مانگ و ەووبار
تاقگێ و کەسار
کەرپەی ناو بەشکێ و
پیرەمەرد و پیرەژنی
ئەم کوردستانەیە …
بەرز و باەا
کوردستانەکەی
سەر پوولەکەی پاپا.